

Hazret-i Hamza ve sahipkıran kavramı üzerine

About Hazret-i Hamza and sahipkıran concept

Muhammet YELTEN^{1*}

¹ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Fen-Edebiyat Fakültesi, İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

muhammetyelten@arel.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 11.04.2025

Bölüm/Section: Sosyal Bilimler/Yeni Türk Dili

Kabul Tarihi/Accepted: 05.05.2025

Araştırma Makalesi/Research Article

Özet

Temelde Hz. Hamza'ya yönelik sevgi ve hürmet duygusunu dile getirmek için yazılmış Hamzanâme metinlerindeki Hamza'nın kimliğini, çok hacimli eserin birinci cildinde geçen olaylarla belirlemek olasıdır. Doğumuyla birlikte görülmeye başlayan Hamza'nın bütün meziyetlerinin kaynağında "sahipkıran nişanı" yer almaktadır. Yetmiş iki ciltlik eserin tamamında sıklıkla geçen Hamza-i Sahipkıran'ın sıradışı özellikleri yaşadığı birçok olaya dayanmaktadır. Hamza'nın sahipkıran nişanını hangi yollarla kazandığı, alınına vurulan bir mühür ile tanımlandığı ve tamamlandığı, yaşanan olayların rehberliğiyle ortaya konulmuştur. Sonuçta Hamza'nın kimliği ve sahipkıran kavramının anlamları belirgin hâle gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Hamza, sahipkıran, Hamzanâme, Nuşirevan, kavram.

Abstract

In essence; it is possible to determine the identity of Hamza in the Hamzanâme texts written to express the feelings of love and respect towards Hz. Hamza through the events that took place in the first volume of the multi-volume work. The source of all the virtues of Hamza, which began to be seen with his birth, is the "sahibkıran badge". The extraordinary characteristics of Hamza-i Sahipkıran, which are frequently mentioned throughout the seventy-two-volume work, are based on many events he experienced. The ways in which Hamza earned the Sahipkıran badge, was defined and completed with a seal stamped on his forehead, were revealed with the guidance of events. As a result, the identity of Hamza and the meanings of the concept of Sahipkıran became clear.

Keywords: Hz. Hamza, sahipkıran, Hamzanâme, Nuşirevan, concept.

1. Giriş

Halk arasında Battal Gazi hikâyeleri gibi yıllarca okunan Hamzanâme, İslâmî kahramanlık destanlarının ilkidir. Hz. Muhammed'in kendisinden bir yaş büyük amcası ve sütkardeşi Hz. Hamza'nın şahsiyeti etrafında teşekkül etmiş kahramanlık hikâyelerinden oluşur.

İslâm dinini yayma uğruna savaşırken şehit edilen Hz. Hamza'nın kahramanlıkları önce Araplar arasında destanlaşmaya başlamış, şifahi Arap hikâyecilerinin belli başlı konularından biri olmuştur. Daha sonra yazıya geçirilen bu hikâyeleri İranlılar birtakım yeni unsurlar katarak geliştirmiş, Türkler de dini bir muhteva ile zenginleştirmişlerdir. Bu zenginleşme gerçekleşirken, tarihsel gerçeklere uymayan, geniş bir coğrafyaya ve zamana yayılmış olağanüstü olaylar Hz. Hamza'ya atfedilmiştir. Kafdağı, cin, peri, dev, cadı vb. masal unsurları da hikâyelerde yer almıştır. Olay kahramanlarının Arap, Acem, Hristiyan ve putperest olmasına; olayların büyük bölümünün Arabistan ve İran'da geçmesine rağmen Hamzanâme Türkler arasında büyük bir ilgi görmüştür. Türkler; İslâmiyeti gönülden sevmiş ve benimsemişlerdir, bu nedenle inancı için mücadele ederken şehit düşmüş olan Hz. Hamza'nın mücadelecisi ruhu ve insanî yönü de onları çok etkilemiştir. Yazılı haline gelmeden çok önce sözlü bir gelenek olarak Türkler arasında itibar görmüş olan Türkçe Hamzanâme metinleri ilk

* Yazışılan yazar/Corresponding author: Muhammet YELTEN

¹ orcid.org/0000-0003-3939-9613

DOI: <https://doi.org/10.56723/dyad.1674352>

defa Hamzavî tarafından yazıya geçirilmiştir. Hamzavî, Emir Süleyman'ın müsâhiplerinden Divan şairi Ahmedî'nin kardeşi olup on dördüncü yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır. Asıl adı bilinmemektedir. Halk tarafından sevilerek okunan ve büyük bir rağbet kazanan “Hamzanâme” adlı eseri dolayısıyla, Hamzavî mahlasını almış ve bu adla tanınmıştır [1].

72 ciltten oluşan Hamzanâme metnindeki olayların ana kahramanı Hamza'dır. Tüm ciltlerde Hamza ile birlikte “Sahipkıran” kavramı da geçmektedir. Hamza'nın unvanı makamında kullanılan sahipkıran kavramının metinlerde zaman zaman Hamza isminden daha sık geçtiği fark edilmektedir. Birinci cildin dışındaki ciltlerde Hz. Hamza'nın bir unvanı haline gelen bu kavramın ortaya çıkışını, kullanılma sebeplerini ve olaylar yoluyla kazandığı anlamlarını birinci cilt çerçevesinde/bağlamında tespit etmek yazının konusunu ve hedefini oluşturmuştur.

2. Hazret-i Hamza

Abdülmuttalip'in on ikinci oğlu Hz. Hamza miladî 570 yılında Mekke'de doğdu. Annesinin adı Hale bint Vüheyb'dir. Hz. Muhammed'in öz amcasıdır. Hz. Muhammed'i emziren Ebu Leheb'in cariyesi Süveybe, Hz. Hamza'yı da emzirmiştir. Bu sebepten Hz. Peygamber'in sütkardeşidir. O dönemde Kureyşli kadınlar yeni doğan çocuklarını kendileri emzirmezler, civar bölgelerdeki kabilelerden bir sütanne bulup iyi yetişmesi ve gelişmesi için gönderirlerdi. Abdülmuttalip de Hamza'yı başka bir kabilenin yanına sütanneye göndermiştir.

Hz. Hamza çocukluğundan beri sporla ilgilenir; bilhassa avcılık, atıcılık ve güreş onun çok sevdiği spor dallarıdır. Güçlü, kuvvetli ve atak bir genç olduğu için yaptığı güreşleri hep kazanırmış. Başka bir merakı da av yapmaktır. Fırsat buldukça ava çıkar, eli boş dönmezdi. Ailesi ticaretle uğraşmasını istemesine rağmen, avcılık ve pehlivanlıktan hiçbir zaman uzak kalmamıştır. Kureyşliler Hz. Hamza'yı severler ve çok değer verirlerdi. Güçlü ve kuvvetli bir yapıya sahip olduğu için Kureyş'in ileri gelenleri ondan daima çekinirlerdi. Savaşçılığı, haksızlığa karşı çıkması ve zulme boyun eğmemesi ona her zaman saygınlık kazandırmıştır [2].

Hz. Hamza, Kureyş'in dağılma, parçalanma endişesini taşıdığı için önceleri İslamiyet'e karşı çıkmış, fakat Hz. Peygamber'i sevmek ve korumaktan hiçbir zaman uzak durmamıştır. Kureyş müşrikleri özellikle Hamza ve Ömer'in Müslüman olmalarından korkuyorlardı. Ebu Leheb ve Ebu Cehl gibi müşriklerin ileri gelenleri Hamza'yı sürekli Hz. Peygamber ve Müslümanlara karşı kışkırtıyorlar ve iman etmesinin önüne geçiyorlardı. Kureyş müşrikleri Hamza'nın Hz. Peygamber'e olan sevgisini bildiklerinden Hz. Peygamber'e açıktan açığa saldırmıyorlardı. Hz. Muhammed'e karşı yapılacak en ufak bir hareketin Hamza'yı karşılarına almaya yeteceğini biliyorlardı.

Hz. Muhammed, İslâmiyet'i tebliğ görevini yerine getirirken çeşitli güçlüklerle karşılaşlıyordu. Yine bir gün çevresini İslâmiyet'e davet ettiği bir sırada Ebu Cehl'in hakaretine maruz kalır. Avdan dönmekte olan Hamza yeğeninin hakarete uğradığını öğrenir. Hemen Ebu Cehl'i bularak üzerine saldırır ve kafasını yarar. Ebu Cehl suçlu olduğunu düşünerek adamlarının saldırısına engel olur. Hz. Hamza henüz müslüman olmadığı halde, Hz. Muhammed'e olan sevgisinden dolayı O'nun davasını benimsemiş ve arka çıkmıştır. Hatta Ebu Cehl'in karşısında açıkça, “Ben de iman ettim, ben de O'nun dinindenim” diyebilmiştir [3].

Bu olayın en önemli yanı Hamza'yı İslâm dinine yaklaştırmasıdır. Tartışmayı takip eden gece iyice düşünen Hamza, ertesi gün erkenden Hz. Muhammed'in yanına giderek İslâmiyet'i kabul etmiştir [4].

Kureyşli müşrikler Mekke içinde ve dışında Müslümanlara karşı yoğun bir baskı yapıyorlardı. Bu yüzden Hz. Peygamber ashabının hicret etmelerine izin verdi. Müslümanlardan yoksul ve köle olanlar Habeşistan'a, diğerleri de Medine'ye hicrete başladılar. Hz. Muhammed, Hz. Hamza'ya Medine'ye hicret izni verdiğinden, Hamza Medine'ye yerleşti. Bir süre sonra da Hz. Peygamber diğer Müslümanlarla birlikte Medine'ye geldi. Hz. Peygamber, Hamza cesur bir muharip olduğundan, şecaati dolayısıyla kendisine “Allah ve Resulü'nün arslanı” lakabını vermiş ve bu lakapla pek çok şiire konu olmuştur. Hz. Hamza Bedir gazasının (623) en büyük kahramanlarından. Savaş boyunca çok büyük gayret göstermiş, yaptığı akınlarla düşman ordusuna büyük zayıflıklar verdirmiştir. Aralarında azılı müşriklerden Ebu Cehl'in de bulunduğu sayıları yirmiyi bulan Kureyşli'yi öldürmüştü [5].

Bedir savaşında İslâm ordusuna yenilen müşrikler bu yenilgiyi hazmedememişler, üç bin kişilik bir kuvvetle Medine'ye hareket etmişlerdir. Hz. Muhammed düşmanı Medine'de karşılamak ve savunmaya geçmek arzusunda idi. Genç kumandanlarla birlikte Hz. Hamza ise şehir dışında meydan savaşı yapmak istiyorlardı. Sonunda genç komutanların isteği kabul edilir. Uhud dağı eteğinde başlayan savaşta (625) önce müşrikler bozguna uğrattılır. Fakat Müslüman okçuları zafer heyecanı ile ganimet peşine düşerler. Fırsatı değerlendiren müşrikler, ek kuvvetlerini faaliyete geçirerek Müslümanları yenilgiye uğrattılar. Bu savaşta İslâm ordusu Hz. Hamza ile birlikte 70 şehit verir. Hz. Hamza, Ebu Süfyan'ın karısı Hind'in kiraladığı “Vahşi” isimli bir köle tarafından pusu kurularak öldürülür [6].

Uhud savaşında (625) şehit düşen Hz. Hamza İslâm âleminde “şehitlerin efendisi” olarak tanınmıştır. Hz. Hamza'nın şehit olmasıyla son bulan savaşçılığı, zamanla Müslümanlar arasında efsanevi bir çehre kazanmıştır. Dolayısıyla Hz. Hamza ile ilgili efsaneler bütün İslâm âlemine yayılmıştır. Önce Araplar ve İranlılar daha sonra da Türkler tarafından yazılan Hamzanâmeler bu ilginin ürünleridir.

3. Sahipkıran

Sahipkıran; Arapça **sâhib** ve **kırân** kelimelerinden Farsça kurala göre yapılmış “**sâhib-i kırân**” terkindeki izafet kesresinin düşmesiyle **sâhib-kırân**’a dönüşmüş bir birleşik yapıdır [7].

Bu birleşik yapıya sözlüklerde “uğurlu olarak bilinen Zühre (Venüs) ve Müşteri (Jüpiter) yıldızlarının aynı burç ve aynı derecede oldukları kutlu zamanda doğmuş olan (kimse)” karşılığı verilmiştir. Bu sıfat uğurlu, kutlu, tâlihi yaver, daima muzaffer, galip ve cihangir hükümdarları ifade etmek üzere kullanılmıştır [8].

Hz. Muhammed’in amcası Hz. Hamza’nın maddi ve manevi özelliklerine paralellik gösteren Hamzanâme’nin başkahramanı Hamza’nın ünvanı 72 ciltlik yazma eserin tamamında “sahipkıran” olarak geçer. Bütün ciltlerin bir mukaddimesi hatta bir manifestosu olarak kabul edebileceğimiz birinci ciltte Hamza ile bağlantılı birçok hikâye yer almaktadır. Hikâyelerin kahramanları arasında Hz. Danyal, Şemse Bânû, Büzürmihr (Hâce-i Dâna), Camasb, Keyhüsrev, Şemhûr, Keykubâd, Baht Hammâl, Şem’un, Nuşirevan, Abdülmuttalip, Ebu Cehl, Hızır Peygamber, Hz. Süleyman, Esmâ Peri ve Hz. İshak gibi değişik şahsiyetler bulunmaktadır. Hamza bütün olaylarda başkahraman konumundadır. Hamza’ya “sahipkıran” nişanının verilme serüvenini anlatan birinci cildin olay örgüsü aşağıda görüldüğü gibidir:

- * Hamza’nın doğuşu [9]
- * Hamza’nın bebek iken Mahalli Cinnî isimli cinin yaşadığı mekâna götürülmesi [9]
- * Hamza’ya sütanne arama [9]
- * Hamza’nın eğitimi [9]
- * Hamza’nın Ebu Cehl’in oğlunu öldürmesi [9]
- * Hamza’nın ata binme serüveni [9]
- * Hamza ile Ömer Ayyar’ın kırk günlük seyahatları [9]
- * Hamza’nın Nuşirevan tarafından methedilmesi ve kıymetli hediyelerin verilmesi [9]
- * Hamza’nın av sırasında bir süvari ile karşılaşması ve çok iyi gürz kullanan bu süvarinin çeşitli silahların talimini Hamza’ya öğretmesi [9]
- * Hamza’nın kendisinden silahların kullanımı ile ilgili birçok efsunlu bilgiyi öğrendiği süvarinin Hızır Peygamber olduğunu fark etmesi. Buluşmaların nihayetinde Hızır’ın Hamza’ya önemli nasihatte bulunması ve Hamza’ya nişan vermesi [9]
- * Hamza’nın olağanüstü meziyetlere sahip olan Hz. İshak’ın atını arayıp sihirli bir mağarada bulması [9]
- * Hamza’nın kazandığı önemli niteliklerle Mekke’ye gelmesi; babası, kardeşleri ve Mekke halkının Hamza’yı sevgi ile karşılaması [9]
- * Hamza’nın kahramanlıklarının Nuşirevan’a iletilmesi ve şahın Hamza hakkındaki düşüncelerini dile getirmesi [9]
- * Hz. Süleyman ve kızı Esmâ Peri’nin Hamza ile tanışması; uzun konuşmalar sonunda aralarında önemli yakınlaşmanın doğması ve gelecekleri ile ilgili planları [9]
- * Şikâra çıkan Hamza’nın Hint’ten gelip Medayin’e giden kırk nefer bezirgânla karşılaşması. Bezirgânların bir bölük harami tarafından soyulmaları, Hamza’nın bunlara yardım etmesi [9]
- * Bezirgânların Medayin’e gelip Nuşirevan’a Hamza’nın kendilerine yaptığı iyilikleri anlatmaları. Nuşirevan’ın Hamza’ya ve babası Abdülmuttalip’e iyi davranışı [9]
- * Karûn-ı ‘Acem’in Mekke’ye gelmesi, durumu ‘Abdü’l-muttalib’e haber vermesi, Hamza’ya hıl’atler giydirmesi, Hamza’nın şaha dua etmesi, mektubu açıp okuyup çok safa eylemesi. Üç gün sonra da Yemen’e dönmesi [9]

Hamzanâme’nin birinci cildinde geçen olayların hedefi; Hamza’nın güçlü bir karakter, farklı bir şahsiyet olduğunu ortaya koymaktır. Bu olağan dışı fiziki niteliklere sahip kişinin inancı, yaşayışı, yaptığı işleri, insanlarla ilişkileri, hayattaki hedefleri hep sıra dışı değerlerdir. Farklı bir konumda olan böyle bir şahsın adının da değişik olması kaçınılmaz bir durumdur. Bütün olaylar Hamza’ya sahipkıran sıfatını takmak için kurgulanmıştır. Orijinal metin vasıtasıyla takip edeceğimiz olaylar bize sahipkıran kavramının anlamlarını sunacaktır.

4. Hamzanâme metinleri bağlamında Hamza’nın sahipkıran nişanını kazanma serüveni

4.1. Hamza’nın doğumundan önceki haberler ve doğumu sırasında yaşanan olaylar

“Şah Nuşirevan bir gece rüyasında Kudüs tarafından bir ay doğduğunu, gittikçe yükselerek büyüdüğünü ve Medayin’e gelip şahın tahtı üzerine oturduğunu; aynı zamanda Mekke tarafından da bir başka ayın zuhur ettiğini ve onun da büyüyerek dolunay olduğunu, etrafında sayısız yıldızların varlığını görür.

Şahın rüyasının tabirini yapan Hâce-i Dâna; Kuds-i şerif tarafından bir cebbarın ortaya çıkıp çok kimseyi çevresinde toplayacak, senin tahtını elinden alıp üç gün zapt edecek sonra da kalkıp gidecektir. Mekke’den doğan ay, Hz. İbrahim

neslinden muhterem bir kişi olup, senin tahtını zapt eden cebbarı katledecek ve aldığı bütün kıymetli eşyayı size verecek, sonunda da payitaht pehlivanı hatta cihanın sahipkıranı olacak. Ayrıca sizin de bu kişi ile çok serencamınız olacaktır.

Yorumu dinleyen şah, bilgin hocayı doğacak çocuğu görüp kıymetli hediyeler vermesi için Mekke'ye gönderir. Hacı-i Dâna Mekke'ye varınca Abdülmuttalip ve oğulları tarafından çok iyi karşılanır. Bir gün Hacı-i Dâna ile Abdülmuttalip sohbet ederken Abdülmuttalib'in eşinin bir bebek doğurduğu haberi iletilir."

Bu haberin Abdülmuttalip ve Hacı-i Dâna üzerinde uyandırdığı intiba orijinal metinde şöyledir [9]:

[51b/4] " 'Abdü'l-muṭṭalib sevinerek içeri, haremine gelüp (5) gördi bir evlâdı dünyâyâ gelmiş; bir aylık kadar var, siyâh gözlü, ak (6) yüzlü, hilâl kaşlı bir hüsnâ ma'sümdür ki görenler hayrân olur. (7) 'Abdü'l-muṭṭalib şâd olup tîz harîrlere şarıp getirip Hâce-i (8) Dâna önüne kodı. Hâce-i Dâna eline alıp bir zamân şöyle bu (16) ma'sümüñ yüzüne bakıp hayrân oldu. Ba'de uşurlabın eline (10) alıp ṭâli'in yoklayup 'akıbetine nazar idince Hâce'yi hayret (11) alıp barmağın ağzına alıp bir zamân öylece tırdı. 'Abdü'l-muṭṭalib (12) Hâce'nün ol hâliñ görüp eyitdi: "Ey Dâna-yı rüzigâr (13) ne 'aceb hayretde kaldınız?" didükde Hâce-i Dâna kendüye gelüp "Yâ Kâdiye'l-Harem (14) saña müjde olsun ki bu civân şâhibkırân-ı şark u garb olup (15) 'âleme tîğ urup cihân halkın kendisine ser-fürü itdüre, Kûh-ı Kâf (16) dîvleri elinden 'âciz kala, nice nâmdârların başın kesüp nâmuñ dünyâdan (17) kaldıra ve nice şâhları tahtından âvâre ide ve nice gedâları şâh ide (18) ve dahı neslinden bir vücûd-ı pâk dünyâyâ gele ism-i şerîfî Hâtemü'l-enbiyâ (19) Muḥammedü'l- Muṣṭafâ salla'l-lahu 'aleyhi ve sellem olup âhir zamân peygâmberi ola. [52a/1] İşte bu Hamza varup ol Resûl-i mübînün huzûr-ı sa'adetinde (2) imân getüre ve huzûrunda nice gazâlar ideler, 'akıbet ol suṭṭân-ı (3) zî-şân huzûrunda şehîd ola." diyüp icmâlen Hamza'nun (4) sergüzeşterin nakl idüp eyitdi: "Bunu bir hoşca besleyüp (5) terbiyye üzere olasın ve bunuñ sayesinde sen de çok devlete (6) vâsıl olursun, zîrâ bu vücûd-ı şerîf dahı dünyâyâ gelmeden (7) şâh bunuñ hakkında vâkı'a gördi, ben de vaşfin beyân itdüm, (8) Şâh görmeden 'âşık olup dünyâ ve âhiret kendüye oğul edindi (9) ve Mekke-i mükerrreme harâcından kendüye günde on altun 'ulûfe, biñ (10) altun bahşış kerem eyledi ve 'benüm de dünyâ ve âhiret evlâdum olsun.' (11) diyüp çıkarup berâtuñ virüp ism-i şerîfî Hamza olsun." (12) didi. Ve altunları 'Abdü'l-muṭṭalib'e teslim eyledi ve Hamza'yı da 'Abdü'l-muṭṭalib'ün (13) kucağına virdi. 'Abdü'l-muṭṭalib dahı Hamza'yı alup (14) sürüp vâlidesine getürüp teslim idip Hâce'nün cümle (15) didigi cevâbları nakl idüp Hâce'nün bu sözlerine vâlidesi de (16) şâd oldu.

* Hamza'nın doğmadan önce dünyaya geleceği bilgisinin büyük şahsiyetler tarafından fark edilmesi, sahipkırân olacağının ilk işaretleridir. Bu bağlamda "sahipkırân" kavramının ilk anlamı; "doğumunda olağan üstü değerleri gösteren (şahsiyet)" olmalıdır.

4.2. Hamza'nın bebek iken Mahallî Cinnî isimli cinin yaşadığı mekâna götürülmesi

Hamza'yı annesi üç gün emzirir, dördüncü gün beşik içinde bir nesne vızlar. Acaba ne oldu diyerek mum yakıp yanına gelir. Görür ki beşiğin içinde Hamza yok. Beşikte bir garip oğlan yatar. Gözleri adam gözüne benzer ama pencere kapağı gibi iki tarafa açılır kapanır. Annesi görünce hayran olur, sabah olunca Hacı-i Dâna'ya durumu anlatır. Hacı-i Dâna "O, bir cin padişahının oğludur. Hamza ile sütkardeş yapmak isterler onun için değiştirdiler. Kırk günden sonra tekrar Hamza'yı getirip onu alacaklar. Ondan Hamza'ya çok fayda olacak." der.

Hamza'nın annesi cinnizadeyi emzirip beslemeye başlar. Rivayete göre Kâf'ın birinci kulesine hükmeden bir peri vardır. İsmine Mahallî Cinnî derler. Bunun bir çocuğu dünyaya gelir, adını Ra'd-ı Satr koyarlar. Şahın ilm-i nücumda namı ve mahir bir veziri vardır. Ra'd-ı Satr'ın talihine bakar. Talihi kuvvetli fakat bu şehzade on yedi yaşına basınca bir dev gelip bunun tahtını elinden alıp bir yıl zapt edecek, sonra bu dönemde zuhur eden Hamza-i Sahipkırânı buraya getirecek. Sahipkırân o dev helak edecek ve tahtı tekrar Ra'd-ı Sâtr'a verecek.

Hadise orijinal üslubuyla aşağıda anlatıldığı gibidir [9]:

[55b/7] Maḥallî Cinnî bu sözleri işitükdü eyitdi: (8) "Ey vezîr-i ḥâş, ya şimdi ol şâhibkırân dünyâyâ geldi mi?" didi. Ol dahı (9) "Belî, geldi. Senün evlâdın dünyâyâ geldiği gün ol da dünyâyâ geldi." (10) didi. Maḥallî Cinnî eyitdi: "Ey vezîr-i ḥâş, çünkü ol şâhibkırân (11) bizlere bunuñ gibi iḥsân ide. Şimdi ol kanḳı diyârda olduğı (12) bellü olsa varup bunda alup getirsek aña ba'zı terbiyye (13) olursa, bizüm de emegümüz sebkat itse." didi. Vezîr eyitdi: "Ḥicâz (14) mülkinde Ka'be-i şerîf yanında Mekke kaḳısı 'Abdü'l-muṭṭalib oğlu (15) dirler." didi. Hemân Maḥallî Cinnî evlâdın alup tevâbı'ı ile sürüp (16) Mekke'ye gelüp gice içre arayup, Hamza'yı bulup evlâdı Ra'd'ı (17) Hamza'nun yerine koyup Hamza'yı alup Kâf'a doğı revâne oldu. (18) İşte Kâf'a getürüp terbiyyeye meşğûl olup arslan südiyle (19) besleyüp ejderhâ yağıyla vücûduñ yağladı. Nice otlar içürdi. [56a/1] Kemâl-i rütbe terbiyye eyledi. Kırk gün bu siyâk üzere terbiyye idüp ba'de (2) gene bir gice alup Mekke'ye getürüp, yerine koyup (3) Ra'd'ı alup gitdiler. Birazdan Hamza beşiğin içinde yaturken öyle bir haykırdı kim sarâyun (4) içi dürlü şadâlar virdi. Vâlidesi beliñleyüp tîz taşra kaçdı. (5) Babası 'Abdü'l-muṭṭalib, bâkî oğulları anlar da taşrada yaturken (6) bu şadâyı işidüp şaşdılar. "Bre bu 'alâmet nedür?" didiler. Vâlidesi (7) "Bilmem beşik içinden gelür bu şadâ." didi. Bunlar böyle söyleşürken (8) Hamza bir kerre dahı haykırdı. Bu kerre bildiler ki bu şadâ beşikden gelür, lâkin (9) beşiğin yanına varmağa ḥavf itdiler. Hele mumlar yakup beş (10) on kişi bir olup cümle âlât-ı ḥarb ile beşiğin yanına gelüp (11) uzakdan açup bakdılar, gördiler ki Ra'd-ı Şâtr gidüp Hamza (12) gelmiş, 'Abdü'l-muṭṭalib ile oğulları görüp şâd oldılar.

*Bu bölümde anlatılan olaylar sahipkiran kavramına; “olağan üstü varlıklarla bağlantısı olan (kimse)” niteliğini yüklemektedir.

4.3. Hamza’ya sütanne arama

Hamza büyüyüp üç yaşına ulaşır. Hamza’nın durumundan annesi çok şad olur, gülüp evladına memesini verir. Hamza bir kere sorar memesinden kan gelir. Annesi feryat ederek memesini ağzından çekince Hamza kızıp öyle haykırır ki sanki evin duvarları yıkılacak gibi olur. Sabah olunca şehirde ne kadar sütlü hatun varsa getirirler. Hamza hangisinin memesini bir kere sorsa kan getirir. Tayalar tahammül edemezler. Abdülmuttalip kırk tane cariyeye satın alır ve her gün ol tayalar emzirirdi. Bu kırk tayanın sütü de Hamza’yı doyurmaz. Abdülmuttalip Hamza’nın günden güne zayıfladığını görür buna bir çare düşünürdü.

Nakil türünden bir haber ile bu sıkıntının çaresi bulunur. Orijinal anlatımıyla olay şöyledir [9]:

[56b/5] *Rāwī öyle rivāyet ider ki meger Mekke’ye yakın Kabile-i (6) Benī ‘Ömer dirler bir kabile var idi. Kerb-i ‘Adi dirler. Ol diyārın (7) pādīşāhı idi. Anuñ bir yarar hātūnı var idi. Degme ere er dimezdi. (8) Yigirmi altı arış kaddi var idi. İşte ol hātūnıñ Kerb-i ‘Adī’den (9) beş oğlu var idi. Her biri yararlıkta bī-naẓır idi. Birinüñ ismi (10) Sa’d-ı ‘Ad-ı Zerrīn-kemer ve birine Cüneyd-i ‘Ad-ı Zerrīn-kemer ve birine Mes’ūd (11) ve birine Es’ad ve birine ‘Ömer -i Ma’dī İbn-i Kerb dirlerdi. Lākin ‘Ömer-i Ma’dī (12) cümle karındaşlarından bir er pehlivān idi. Otuz altı arış kadd çekerti. (13) Ve hem ol kadar ekül idi kim şafraķeş bir deve yirdi. Kuşlukda, (14) aḥşamda gene öyle birer deve elbetde bulunmalı ğayri dürlü ta’āmdan (15) sonra. Eger öyle olmaz ise karnı ıyoymazdı. Bir gün babası Kerb-i (16) ‘Adī vefāt eyledi. ‘Ömer-i Ma’dī yerine geçüp şāh oldu. Bir kaç (17) kendüye tābī’ hevādārlar ile kāhī bir haramīlik iderdi. Vālidesi (18) ‘Ādiye Bānū buña çok pend ve naṣīhat iderdi. “Ey oğul gel böyle (19) işlerden ferāġat eyle, benüm mālum çok, saña ölince yeter. Şāh Nūşī’r-revān [57a/1] senüñ böyle hallerin tıyarsa korķarum seni helāk ider.” dir idi. Velākin (2) söz tutmazdı. Zīrā bir mīkdār divāne-meşreb idi. Lākin ‘Ādiye Bānū (3) ziyāde ‘ākile hātūn idi ve hem ziyāde mālđār idi. Dā’imā Mısrı’a, Şām’a (4) Haleb’e gidüp ticāret iderdi. Kulları varup gelürlerdi. Hāşıl-ı (5) kelām işte bir gün Benī ‘Ād kabilesinden Ka’be-i şerīf ziyāretine bir kaç (6) bāzergānlar geldi. Ka’beyi tavāf idüp ziyāretgāhların gezdiler. Meger (7) ‘Abdü’l-muṭṭalib’ün dosları idiler, gelüp görüşüp hāl hātır soruşdılar. (8) ‘Abdü’l-muṭṭalib bunları alup hānesine götürüp ziyāfetler eyledi. Ba’de (9) evlādı olup Şāh Nūşī’r-revān tarafından Hāce-i Dānā gelüp hāķķında (10) bu kadar sözler didüĝin ve beslemeye ‘āciz oldukların nakl itdüķde ol (11) bāzergānlar eyitler: “Yā Kaḍıyye’l-Hārem bizüm şehrimüzde ‘Ādiye Bānū meşhūr (12) āfāķdur bilürsünüz, ‘Ömer -i Ma’dī gibi zātı beslemişdür, eger tenezzül (13) idüp gelürse eyü ma’nā.” didiler. ‘Abdü’l-muṭṭalib eyitdi: “Belī eyü didiñüz, (14) babası Kerb-i ‘Ādi bizüm aşlından da dostumuz idi” diyüp tiz bir (15) mektüb yazup bir mīkdār hediyye ile büyük oğlu Hāzret-i ‘Abbās (16) ile gönderdi. Hāzret-i ‘Abbās bir gün sürüp Benī ‘Ād’a gelüp Ömer-i Ma’dī’ye (17) ve ‘Ādiye Bānū’ya buluşup hediyesin ve mektübün virdi. Açıp okuyup (18) gördiler ki vāfir selām du’ādan soñra Hamza’nun cümle hālin yazup “İmdi (19) ey Sultān-ı ‘Ādiyān bu ma’şūma rahm idüp ve bizüm hātırımız için [57b/1] ve kimi de Şāh Nūşī’r-revān’uñ hātırı için luṭf idüp Hamza’yı süd (2) karındaşlığa kabül idüp yok dimeyesin.” -inşā’allāh dünyāda āḫiretde (3) zāyi’ olmaz ‘ivazlar olunur- diyüp çok niyāz-mend olmuş. ‘Ömer-i Ma’dī (4) kā’il olmayup “Var sağlīgla benüm atam aç ıyoyuran degildir.” didi. (5) Lākin ‘Ādiye Bānū eyitdi: “Yok oğlum öyle dime, anlar eşrāf-ı Mekkedür, (6) ulu kimselerdür, huşuṣān yedi ıķlīm şāhı Nūşī’r-revān anı kendüye (7) āḫiret oğlu idinüp ‘ulūfeler ta’yīm itmiş, ol da işidince (8) hāzır ider ve seni belki kabāḫatlarından ötürü şāha ğammaz (9) itmişlerdür, işidince ‘afv ider.” didi. ‘Ömer-i Ma’dī de icāzet virdi. (10) Ammā çok ıtırma, tiz gel.” didi. ‘Ādiye Bānū da tedāriĝin görüp bir (11) hecīne süvār olup bir kaç hüddām ile Hāzret-i ‘Ābbas gene önlerine (12) düşüp sürüp Mekke’ye geldiler. ‘Abdü’l-muṭṭalib istīķbāl itdürüp (13) cümle eşrāf-ı Mekke buña ta’zīm idüp ‘Abdü’l-muṭṭalib sarāyına indürüp (14) ziyāfetler idüp Hamza’yı beşiginden çözüp kucaĝına alup (15) gördüĝi gibi muḥabbet idüp kanı kaynadı. Hemān gözlerinden öpüp (16) baĝrına başıdı. “Benüm de āḫiret oğlum olsun” diyüp kendi oğlu (17) Cüneyd’i hālā emzirürdi. Anı tayaya virdi. Bu ‘Ādiye Bānū öyle (18) bir dilāver hātūn idi kim kaçan ğazaba gelse bir muṣṭ ile (19) ‘Ömer Ma’dī gibi adamı yıķup baĝlar idi. İşte ‘Ādiye Bānū memesin [58a/1] Hamza’ya virdi. Hamza alup memeyi ıyoyınca emdi. Şöyle ki yalnız ‘Ādiye (2) Banu’nun südi kifāyet eyledi. Hamza’nun karnı ıyoyup, yatup uyudu. (3) Bir kaç günün içinde fark idüp, kuvvet tutdı. İşte ‘Ādiye Bānū (4) gice gündüz Hamza’yı besleyüp, terbiyye itmekde ammā bu tarāfdan Hāce-i (5) Dānā da ‘Abdü’l-muṭṭalib’e vedā’ idüp ‘azm-i Medāyin idüp sürüp (6) Şāha gelüp hālī nakl eyledi. Şāh ‘azīm şafālar eyledi.*

* Hamza’nın bebeklik çağında bile çok kuvvetli ve ihtiraslı bir karaktere sahip olduğu anlaşıyor. Bu özelliğiyle Hamza sahipkiran kavramına “doĝuştan kuvvetli ve güçlü olan (kimse)” anlamını yüklemektedir.

4.4. Hamza’nın ata binme tutkusu ve atlarla serüveni

“Ömer Ayyar bir gün Hamza’ya “Ey Arap niçün bu kadar okuyup yazarsın, kadı mı olacaksın?” deyince Hamza “Ya ne yapalım!” diye cevap verir. Ömer “Bundan sonra ata binip kılıç kuşanıp av avlayarak âlemi dolaşalım.” der. Hamza bir atının olmadığını söyler. Ömer “Babandan inip binmek için bir at istersin.” deyince, “Ben babamdan utanırım, nasıl isterim.” der, Hamza. Ömer Hamza’ya “Onun yolu vardır. Akşam eve vardığın zaman küsersin, bir köşede konuşmadan oturursun. Niçin susuyorsun, nedir aslı? diye sorarlarsa, ‘Ben yiğit oldum bir at vermezsiniz. Kardeşlerimin ahır ve atları var.’ diye söylersin.” Hamza akşam olunca geçip bir köşede oturur, yüzünü gözünü eyer, kimseye bir söz söylemez. Pederi Abdülmuttalip Hamza’yı o halde görüp “Nedir aslı ciĝerküşem, n’oldun, kim seni incitti, yoksa bir nesne mi istersin söyle

göreyim?” deyince, “Bugün falan kişinin oğlunu gördüm, atlara binip şikâra gittiler. Onları gördüm de gücüme gitti. Bu kadar zamandır bana at vermezsin ki binip hocaya gidip geleyim” der. Abdulmuttalip “N’ola oğlum yarın hangi atımı istersen sana eyerlesinler, lakin sen at üzerinde oturamazsın. Korkarım bir hata ola” dedi. Hamza “Yok, devletim ata ben güzel otururum.” deyince babası izin verir. Sabah olunca Hamza Ömer’i yanına alıp ahıra giderler, bir boz at görürler. Ömer binip saracları eyerleyip dışarı çıkarlar. Abdulmuttalip oğullarıyla seyr eder. Saraclar gelip kimi atı tutup kimi Hamza’yı tutup ata bindirirler. Hamza bir kere Besmele ile üzengiye basıp ata binince atın beli kırılır. Ömer “Bu atı kepekle beslemişler, bir arpa yemiş at getirin” der. Varıp siyah bir at getirirler. Binince onun da beli kırılır. O gün altı atın beli kırılır. Yedincide Hamza binmez. “Yazık bu atlara” deyip üzülür. Abdülmuttalip Hamza’nın kuvvetine hayran olur. Mekke halkı duyunca hayrete düşer. “Şüphesiz bu oğlan sahiplikarı olur.” derler. Ömer Hamza’ya “Sen elem çekme, ben sana bir at bulurum” der. Ömer etrafı gezerken Yemen tarafından gelen bir bezirgâna raslar. Yanlarına gider seyretmeye başlar. Bunların elinde üç dört yüz özel at vardır. Lakin içlerinden dört tarafından tutarak getirdikleri bir siyah at Ömer’in dikkatini çeker. Ömer bu ata bakar ve beğenir. Hemen Hamza’ya gelir “Müjde Arap, sana benzeri bulunmaz bir at buldum. Akşam babana söyle sana bu atı alıversin. Alırsa ne güzel, almazsa da ben atı sana çalmasını da bilirim.” der. Hamza babasına söyleyince “tamam yarın görelim” der. Hamza şad olur. Sabah olunca bezirgânlara gelip görürler. Meger bu gelen bezirgân Abdülmuttalip’in dostlarından Hoca Nasr-ı Yemenî imiş. Oturup sohbet ederler. Sohbet esnasında Abdülmuttalip “Hoca bir atın varmış, eğer satacaksan onu bana sat.” der. Hoca “Benim onu Şah Nuşirrevan’a vermem gerek, elli bin altın isterim.” der. Sen kendine mi isetersin? Zira bu ata daha kimse binmedi, değme adam onun durduğu yere yakın varamaz. Nerede kaldı binmek. Abdülmuttalip oğlu Hamza’yı gösterip “Oğlum çok kuvvetlidir, bir günde altı atın belini kırdı ayrıca Nuşirrevan onun için ulufe tayin edip kendisine ahiret oğlu edindi, veziri Bilgin Hoca da oğul edindi. Eğer bu atı verirseniz Şah da mutlu olur, sana çok ikram eder.” dedi. Hoca Nasr-ı Yemenî bu sözü işitince güler. Çünkü Hamza’yı hiç gözü tutmaz. “Ya Abdülmuttalip ne kadar mübalağa ediyorsun. Bu kadar oğlan ata binmeye kadir olamaz, kaldı ki atın belini kırsın. Eğer bu benim atıma binebilirse ona hibe olsun, ücretsiz veririm.” der. Abdulmuttalip Hamza’ya bakıp “Ne dersin gözüm nuru, işte atın vasfını işittin, gel bundan vaz geç, ben sana bundan daha iyi at bulurum” deyince Hamza “Devletüm ata, sen elem çekme ve bu bütün oturanları şahit turalım, ben de binemezsem o da ne isterse alsın.” der. Hoca Nasr “Öyleyse şahit olsunlar bir akçe ve bir habbe istemem, at da sahibini bulsun” der. Ata eger urup çekip bunların oturdukları yere getirirler. Hamza atı görünce çok beğenir. Hoca Nasr-ı Yemenî “Durma hemen bin” diye seslenir. Hamza hemân Allah’a sığınup eteklerini beline şokup ata karşı yürür. Atın ayak bağlarını çözerler. At Hamza’nın niyetini fark eder ve ağzını açıp durduğu yerden göğe atılır. Hamza hiç aldırmayıp beş on adım birden atlayıp kendini atın üzerinde bulur. Halbuki at o ana kadar sırtında hiç adam görmemişti. At birden havaya zıplayıp Hamza’yı yere atmak ister. Hamza ise yelesine sarılıp sağlam durur. At görür ki arkasından atamaz kış ayağı üzere kalkar. Bunda da başarılı olamaz. Sıra Hamza’ya gelince ayaklarını rikaba geçirip bir kere üzengi vurur. At da bu hali görünce sarsar rüzgarı gibi atlayıp sahranın bir tarafını tutup gider. Ömer de Hamza’nın önüne düşüp “Söyle şimdi bana erişebilir misin?” deyip kuş gibi uçup giderler. Abdulmuttalip ile Hoca Nasr-ı Yemenî ve diğerleri bakakalırlar. Hoca “Bre bu oğlan kırk yıllık faris imiş, kibarlıkla beni aldatıp elümden atımı aldınız.” der. Abdü’l-muttalip ve diğerleri “Hamza ömründe hiç ata binmiş değildir.” diyerek şahitlik ederler.”

Hamza’nın üstün özellikleri çok kişi tarafından duyulur ve yayılır. Nuşirevan’ın intibaları orijinal metinde şöyle anlatılır [9]:

[70a/5] *Ammā bu ʔarāfdan Ḥāce Naşr-ı Yemenî (6) raşşın Ḥamza’ya aldurup ol elem ile gidüp bir gün Medāyin’e (7) gelüp şāh Nūşī’r-revān ile buluşup armağanuñ virdi. Şāh (8) eyitdi: “Ey ḥāce ne var ne yok gelirken Mekke’ye uğraduñ mı?” didükde (9) ḥāce du’ā idüp “Şāhum uğradum, ḥālā Mekke ḥākimi ‘Abdü’l-muttalib’üñ bir (10) oğlu zuhūr itmiş, daḥı küçük ammā hüneri büyük” diyüp raşşın (11) kışşasın nakl eyledi. Şāh eyitdi: “Atın ne iderdi?” didi. Ḥāce de (12) kırk biñ altun degerdi.” didi. Şāh emr eyledi. Ḥazīneden kırk (13) bin altun getürüp ḥāceye teslīm idüp ziyāde ikrām itdiler. (14) Şāh eyitdi: “Ol Ḥamza benüm dünyā ve aḥret evlādumdur, anuñ alduğına (15) baña getürdüğinden ziyāde ḥaz itdüm.” didi. Ḥāce de du’ālar eyledi. (16) Ba’de şāh dönüp Ḥāce-i Dānā’ya bakup “Ey ḥāce ben de Ḥamza’ya (17) birer kat ālāt-ı ḥarb göndersem olmaz mı, zīrā yigit olup ata (18) biner olmuş.” didi. Ḥāce-i Dānā “N’ola ma’kūl şāhum zīrā iḥtiyācı (19) vardır.” didi. Şāh emr eyledi. Ḥazīneden selef-i şāhib-kıranlardan [70b/1] kalma cübbe, cevşen, tığ, nīze, kemer, siper, ḥançer, bir şāhib-kırana ne lāzım (2) ise, cümlesin ḥazır idüp ba’de on biñ altun ile Ergayş (3) vezīre virüp gönderdi. Bir gün Ergayş vezīr Mekke’ye gelüp ‘Abdü’l-muttalib’e (4) haber oldı. İstikbāl idüp ziyāfetler eyledi. Ergayş (5) vezīr de ol yādigārları Ḥamza’ya virdi, mektūbı da virdi. Yazmış ki (6) “Yā ‘Abdü’l-muttalib işitdüm oğlum Ḥamza ata binüp şikāra çıkarmış, (7) imdi ben de bir kat ālāt-ı ḥarb gönderdüm, göreyim anı hemân er (8) gibi olsun, benüm aña iḥsānum daḥı keşirdür.” dimiş. Ḥamza şafā idüp (9) ol ālāt-ı ḥarbleri üzerine ārāsta eyledi. Meger Mekke şehrinde (10) bir silāḥşör var idi. ‘Abdü’l-muttalib anı da’vet idüp Ḥamza’yı (11) aña ta’līm virdiler. Ol da günde iki nevbet Ḥamza’ya ta’līm iderdi. Ḥamza (12) cümle cenk yolların bundan taḥşil idüp az zamānda şöyle ki (13) üstādı Şafvān Pīr’i māt idüp ḥamlelerin men’ itmekde (14) ‘āciz oldı. Bir gün üstādı Şafvān ‘Abdü’l-muttalib’e gelüp eyitdi: “(16) Yā Kādīye’l-Ḥarem işte ben kādīr olduğum kadar Ḥamza’ya ta’līm itdüm, ḡayri (17) ben aña karşı turup ḥamlesin men’e kādīr degilüm, korkarım bir (18) gün beni helāk ider.” didi. ‘Abdü’l-muttalib “N’ola yeter” diyüp Şafvān (19) Pīr’e vāfir iḥsān eyledi. Bir gün Ergayş vezīr de ‘Abdü’l-muttalib’e vedā [71a/1] idüp şāha mektūb alup çekilüp gitti.*

*Hamza'nın özellikleri doğumundan itibaren artan, gelişen ve değişen bir tutum içinde yürümektedir. Yaşanan olaylar sahipkırın kavramına “sürekli olağanüstü değer ve yetkinlikler kazanan (kimse)” anlamını yüklemektedir.

4.5. Hamza'nın av sırasında bir süvari ile karşılaşması ve çok iyi gürz kullanan bu süvarinin çeşitli silahların talimini Hamza'ya öğretmesi; Hamza'nın kendisinden silahların kullanımı ile ilgili birçok efsunlu bilgiyi öğrendiği süvarinin Hızır peygamber olduğunu öğrenmesi; Buluşmaların nihayetinde Hızır'ın Hamza'ya önemli nasihatta bulunması ve Hamza'ya nişan vermesi

“Söylenen ve duyulanlara göre Hamza ile Ömer sık sık ava giderlermiş. Yine bir gün Hamza Ömer'i ava gitmeye davet eder. Bu defa Hamza bir tarafa Ömer başka bir tarafa gitmeyi kararlaştırırlar. Bakalım görelim hangimize daha çok av girer. Böylece Ömer bir tarafa Hamza bir başka tarafa giderler. Hamza o gün Taif tarafına gider. O diyar Abbasiye'dir. Mekke'ye yakın bir kabiledir. Hamza'nın kardeşi oraya defnedilmiştir. Meyvesi çok vilayettir. Hamza o çevrede güzel bir makam görür. Atından iner ve ota salar. Kendisi de bir mahalle oturur. Ansızın karşısında bir atlı görülür. Elinde nîze nara atarak gelir. “Hey delikanlı başkasının korusunu niçin çiğnersin, sahibi yok mu sandın? diyerek yürüyünce Hamza da atına binip hiç aldırmaıp “Ne çağırıp bağırırsın, yoksa senin bir nesneni mi aldılar. Yolum buraya uğradı yine dönüp giderim” der. Süvari “Ben seni atını almadan bırakır mıyım, eger muradın cenk ise işte meydan, beni atımdan yıkabilirsen atımı o zaman alırsın, şimdi hamle eyle de ben sana miktarını bildireyim.” deyince Hamza gazaba gelerek atını meydana sürer ve bir nîze havale eyler. Süvari siperiyle çarparak kolayca meneder. Süvarinin üstadı gibi olmadığını fark eden Hamza kızıp bir nîze daha vurur. Süvari yine siper ile meneder. Hamza vuruşlarından süvarinin hiç etkilenmediğini görür, ama bir daha vurur süvari yine meneder. Hamza atını alamadığına darılır tekrar gürziyle hamle edeyim deyince süvari eline bir nîze alıp “gafil olma” diye seslenerek Hamza'ya bir nîze sunar. Hamza can havliyle siperini karşı verip nîze sipere inince ateşler saçılır, kolu bükülür, zırh halkalarını seslendirerek geçip gider. Hamza yara aldığını zannederek eliyle yoklar. Yaralanmadığını fark eder. Başını kaldırıp “Acaba bu süvari kimdir ki bana böyle bir işi yaptı” derken süvari işitip bir hamle daha yapar. Hamza yine siper verip men eyler. Üç nîzesini meneder. Sıra Hamza'ya gelince eline gürzünü alır hemen vurur. Süvari siper ile çarpar ve meneder. İkincisini de gürzüyle meneder. Fakat Hamza'nın gürzü elinden düşecek gibi olur. Hamza ateş olup elini kılıca vurmak isteyince süvari “Ey genç aceleciliği bırak seninle düşmanca cenk edelim, böyle acele ederek sen pehlivan olamazsın. Bak gürz böyle vurulur.” deyip başı üzerinden döndürüp bırakır. Hamza üstadından gördüğü gibi gürzünü birlikte sunar, ama gürz gürze dokununca ateşler saçılıp iki gürzün arasından alevler yayılır. Hamza'nın gürzü elinde tutam tutam aşağı işlerken iki gürz bir olup başına iner. Gürzünü son bir bakışla salıp siperini arkaya çekip başını ileri verir. Gürz inip sipere dokunur. Siper arkaya nakşolur, başı at başıyla eşitlenir, ağzından burnundan dumanlar gelir ve kendini toz kaplayıverir. Süvari geçer gider. Hamza tozdan çıktığında kendini sanki uykudan uyanmış gibi hisseder. Ayılır ve süvariye hayran olur. “Bu nâ-bekar nereden geldi?” derken süvari yine yaklaşp gürz ile hamle eyler. Hamza yine gürzü meneder, bir daha meneder. İşte bunlar bire bir, sırt sırta akşam oluncaya kadar cenk ederler. Ama zaman zaman süvari Hamza'ya “İşte gürz böyle vurulur ve şöyle men edilir.” diyordu. Akşam olunca süvari “Ey yiğit, bugün seni bağışladım, yarın yine gel seninle burada buluşup cenk edelim. Cihanda erliğin nasıl olduğunu gör. Hamza “Evet” deyip yürüyüverir. Süvari de geldiği yola çekilip gider.

O gece yatar sabah olunca Hamza yine o yere gelir. Süvari bir taraftan tekrar ortaya çıkar. “Ey yiğit aferin, çok iyi korkmadan geldin” deyince Hamza “Ey kahraman ne var korkacak” diye cevap verir. Süvari “Haydi hamle eyle” deyince Hamza da elini nîzeye vurarak yine cenge başlarlar. Hamza gah nîze gah gürz ile cenk ederek çok çeşit sanat öğrenir. Akşam olunca yine bırakırlar. Sabahleyin Hamza tekrar cenk yerine gelir. Hemen çayır kenarına varır. Sakin süvari yine bir taraftan gelir ve Hamza'ya selam verir. Hamza selamı alır tekrar cenge başlarlar. Cihanı birbirlerinin başına dar edercesine cenk ederler. Süvari “Ey yiğit yalnız gürz ile nîze mi bilirsin? O yanındaki silahları niçin taşırsın? Onlarla hamle eyle görelim” deyince Hamza “Olur” deyip tır ve kemane el vurup meydan başına varıp bir ok içi kabzadan küşad edip göz, kulak, temren, tırnak deyip hasmın sinisini gözetip oku pertav eyler. Hamza o süvar at sağrısına yatıp ok üzerinden kaza zehiri gibi geçip giderken iki parmağıyla tutup zapt eyleyip oku Hamza'ya gösterip dizine vurup iki parça edip yabana attı. Hamza hayran olup bir ok dahi atar. Bu kez süvari eline yayı alır keman kulak ile oku çarpıverir. Ok yine parça parça olur. Hamza bir ok daha atar. Onu da bir oyun ile meneder. Sonra bir oku dahi bu kemane koyar “Ey civan gözünü aç vardı” deyip halas eyler. Hamza üstadından gördüğü gibi yay ile çarpıp men eyler. Bildi ki bunun ucu siperde karar etmez. Hele üç okunu birden bir oyun ile meneder. O günde bu yolla talim eyler. Akşam olunca ayrılacak mahalde Hamza “Ey bigane-i âlem, sen kimsin, sormak ayıp olmasın, her gün sormak dilerim ama hicap ederim. Görünen budur ki sen bana düşman olsaydın böyle üstadım gibi bana sipahilik ilmini öğretmezdin ve dilesen beni çoktan alıp helak ederdin. Bildim ki düşman değilsin” der. O şahıs “Hele sonra bilirsin şimdi sana söylemeye icazet yoktur, sen de kimseye söyleme. Daima beni üstadın gibi bil ve hasım bil. Senin ırzını en son ben yıkarım, gözünü aç, yakanı elime vermemeye çalış” der.

Hızır ile Hamza'nın birlikte çalışma ve sohbetlerinin uzun ama son derece yararlı geçtiğini yazma metnin ifadesinden takip edilebilir [9].

[73b/17] Hamza n'ola şimdi h'öş diyüp gene cenge (18) başladılar. İşte ba'zı rivāyetde yedi gün ve ba'zı rivāyetde kırk (19) gün tamām Hamza'ya bu üslūb üzere Hızır 'aleyhi'sselām fenn-i sipāhiliği [74a/1] ta'lim eyledi. Andan kılıç fennüñ öğrendi. Aşağıdan gösterüp yukarıdan (2) çaldı. Sağından gösterüp şolundan çaldı. Hāzret-i Hızır 'aleyhi'sselām gördi (3)

Hazret-i Hamza yumuşadı ve yavaşladı. Tığını kulağına koyup eyitdi: (4) “Ey Hamza imdi böyle hîle yollarını dahı öğren ki bir düşman ‘hîle (5) ideyim’ didükde ‘gâfil olmayasın’ diyüp gene şabâh burada seni (6) bulayum” diyüp döndiler. ‘Ömer de şikârı kebâb itmiş, Hamza çıkageldi. (7) ‘Ömer karşıladı. Ta’âmdan yediler. ‘Ömer gördi Hamza’nun cebeleri rîze (8) rîze olmuş, ba’zı yerleri şıyrılmış, at ise bî-mecâl olup yatdı. (9) ‘Ömer eyitdi: “Ey dilâver nedür senün hâlin bunca gündür yalnız gidersin, (10) şikâr da idemezsin ya ne gidersin?” didi. Hamza eyitdi: “Ey ‘Ayyâr (11) hele kerem eyle, bu huşûşdan baña şorma, şabr eyle aşlı var.” didi. (12) Çünkü şabâh oldu, emîr-i merdân Hamza-i şahib-kıran yerinden durup (13) bâzergân karasına süvâr olup ol maḥall-i mezbûra gelüp ol şahıs (14) ile buluşup söyleşerek azğışup cenge başladılar. Hazret-i (15) Hızır -‘aleyhi’sselâm- tamâm her fenni Hamza’ya öğretti. Tamâm tekmîlinde bir kez Hızır (16) -‘aleyhi’sselâm- kılıcın kınına koyup bunu kemerinden kavrayup kaldırdı. (17) Gene atı üzerinde arkası üzerine yere koyup Hamza âh idüp (18) “Ey hîlekar baña ne ‘aceb iş eyledin” diyüp ‘aklı gitdi. Hızır -‘aleyhi’sselâm- (19) ilerü gelüp Hamza’nun eline yapışup “Ciger köşem elem çekme [74b/1] Allâhu Ta’âlânun emri ile geldüm ki bu cenk aḥvâlin saña bildirem. Saña kimse (2) zafer bulmaya” didükde Hamza eyitdi: “Yâ sen kimsin ki baña ta’lîm idersin, (3) baña kendini bildür yoḥsa kendimi helâk iderüm.” didi. Hızır -‘aleyhi’sselâm- eyitdi: (4) “Ben Hızır nebîyem anuñçün arkânı yire getürdüm ki ‘benüm arkam yere gelmedi.’ (5) diyü maḡrûr olmayasın ve ‘bir dahı arkân yere gelmesin.’ diyü arkasın (6) şıgadı ve bir du’â öğretti. “Bu du’âyı oku mekrden, şıḥrden, dünyâ belâlarından (7) emîn olasın.” didi ve alnından bunu öpdî. Bir altun kadar yeşil beñ (8) oldu. “Bu da saña Hızır’a buluşduğuna nişân olsun. Yâ Hamza saña (9) biraz naşîhat ideyim: İki cihânda yüzün ak olsun, Allâh Ta’âlâ’yı (10) tevḥîd idüp eşyâdan bir şeyi şerîk koşmayasın, her ne idersen (11) rızâ-i lî’llâh için idesin ve nâmdâr pehlivânlara bir uğurdan yetmeyesin (12) ve emân isteyeni öldürmeyesin ve nikâhsız ‘avrat taşavvur itmeyesin (13) ve kaçanı koymayasın” diyüp buña benzer vâfir naşîhat ve vaşîyyet (14) eyledi. “Var imdi şimdiden girü Hâk Ta’âlâ saña şahib-kıranlık virdi, (15) er gibi ol” diyüp Hamza ile vedâ idüp gitdi. Hamza dahı bu sürür (16) ile sürüp ‘Ömer’ün yanına geldi. ‘Ömer karşı varup gördi Hamza (17) şâd ve ḥandân su’âl eyledi. Hamza eyitdi: “Bu kadar gündür ben şikâra (18) çalışırdum hele bu gün aldum.” didi. ‘Ömer eyitdi: “Ya kanı, nice avdur, baña da (19) göster” didükde Hamza alnını gösterüp “Şu nişânı gördün mi naşıl [75a/1] nişândur, hiç kimsede böyle ‘alâmet gördün mi?” didi. ‘Ömer bakup gördi (2) emîr-i merdânun alnında bir altun kadar bir hâl-i ḥâşîmi peydâh olmuşdur. “Nedür (3) bu, bunu saña kim itdi?” didi. Hamza eyitdi: “Yâ ‘Ömer kırk gündür bir süvâr (4) gelüp benüm yolum alırdı. Ben dahı çok cenk şan’atun öğrendüm. Meger (5) Hızır -‘aleyhi’sselâm- imiş. Baña silâşşörlük ve cenk aḥvâlin öğredüp (6) aḥîr kendini ‘ayân eyledi ve baña çok naşîhatlar eyleyüp alnumdan öpdî. (7) Hızır’a buluşduğum belli oldu” diyicek ‘Ömer eyitdi: “Âferin yâ baña (8) niçün diyüvirmedün, ben de bulışsam idi ve andan nice menfa’at alurdum.” (9) didi. Hamza eyitdi: “İcâzet virmedi, gör sen de al” diyüp andan sürüp (10) Mekke’ye geldiler. Pederine buluşup Hızır -‘aleyhi’sselâm’a buluşduğun (11) haber virdi. Anası şâd olup bu haber şehre yayıldı. Mekke ehli (12) te’accüb eylediler, dostları şâd; düşmanları melûl oldılar.

* Hamza’nın en usta şahıslardan özellikle de Hızır aleyhisselamdan çeşitli silahların kullanılmasına yönelik bilgileri uygulamalı bir şekilde öğrenmesi. Böylece menkıbe değerinde olan hasletlere sahip olması ve süreci bir nişan sembolü ile somutlaştırması. Bu fasılla sahipkıran kavramına “ilahi güçlerden destek gören (kişi)” anlamını çağrıştırır durumdadır.

4.6. Hamza’nın olağan üstü meziyetlere sahip olan Hz. İshak’ın rahşını arayıp sihirli bir mağarada bulup ata sahip olması; Hamza’nın kahramanlıklarının Nuşirevan’a iletilmesi ve Şahın Hamza hakkındaki düşüncelerini dile getirmesi

Hamza kardeşi Abbas’a “Birader ne olaydı bana bir at daha bulabilseydin.” deyince Abbas “Birader bir müddet önce bir at gelip Kabe’yi tavaf edip giderdi. Atalarımızdan işittiğime göre o ata ceddimiz Hz. İshak aleyhisselam binermiş. Adına Ceng-i İshak derler, gelip Kabe’yi tavaf eder, sahibini arar gibi dolanır gider. Boynunda bir levha vardır. Kimse nereden gelür, nereye gider bilmez.” diye söyler. Hamza bunu işidince o atı bulmaya odaklanır. “Birader acaba o at ne taraftan gelir?” deyince “İşte sol taraftan gelir yine o tarafa gider” der. Hamza gönlünden “Varayım, Hüda rast getirince bulurum” deyip ol canibe doğru gider. Bir çimenlik mahalle gelir, orada bir alay adam oturmuşlar; at, deve ve katırlar yayıp gezerler. Hamza bunları görüp “Acep bunlar kimdir?” deyip askerlerden uzakta at timar eden kişinin yanına varır “Kişi nereden gelip nereye gidersiz?” der. O adam “Bunlar sahrada otururlar, mekanları yoktur. Kışın sahile, yazın yaylaya çıkarlar. Buraya yakın bir mağaranın içinde bir at vardır. İşte bu adamlar o ata taparlar. Böyle çayır zamanı olunca o at çıkar, bunlar meydana arpa vesair şeyler dökerler, at hangisinden yerse bereketli olur” diye kabul ederler. Hamza kardeşinin söylediği atın bu olduğunu anlar. “Ey kişi lutf eyle, gel bana o mağarayı göster, o atı alıp götürüyem.” der. O adam “Bre sen divane misin o ata bu kadar kişi ‘mâbud’ derler, o senin dediğin at değildir ve hem ben kadir değilim onu sana göstermeye. Şimdi akşam oldu. Bizim bir beyimiz vardır adına ‘Kamus-ı Sahra-nişin’ derler, yarın var ona söyle. Eğer uygun görürse ona göre hareket edersin.” deyip Hamza’yı Bad Kahin’e götürdü. Ertesi gün o kavim yerlerinden kalkıp inançları üzere yüzlerini o mağaraya çevirip niyaza başlarlar. Beride Hamza yerinden kalkıp Kamus-ı Sahra-nişin’in önüne gelir. Bunlar bir taze civanın bir siyah ata binip geldiğini görürler. Hamza bunlara selam verir. Selamını alıp “muradın nedir?” derler. Hamza “Ben Hicaziyem, bir atın adını işittim, onu alıp götürmeye geldim. Zira ata çok ihtiyacım var” der. Kamus gülerken “Ey nev-civan o, senin bildiğin at değildir, bu at bu kadar adamın mâbududur. Sen onu nasıl alıp götürürsün.” der. Hamza “At mâbud olmaya layık mıdır? Mâbud cümle mahlûkatı yaratan ve rızkını verendir. Sizler bana o atı gösterin de bakın ben onu nasıl alıp götürürüm.” der. Kamus “Ey server geçmişte o at bizlere gelirken bizim

rızkımızda bereket vardı, üç yıldır küsüp gelmedi, aslı nedir bilmeyiz” deyip bir kuluna bakıp “Var şimdi bu nevcivana o yeri göster, o bunun hakkından gelir” dedi. Kul da Hamza’nın Allah’a tevekkül ederek mağara kapısına geldiği zaman kapının açık olduğunu görür. Besmele ile içeri girer bir kubbeye varıp sol yanındaki bir sofa üzerinde boz bir at durur. Bezirgân karası at Hamza’yı görünce bir sehil vurur mağaranın içi türlü sedalarla inler. Dışardaki ata tapanlar bunu gördüklerinde “Vay mâbudumuz o yezdan-pereste gazap eder.” derler. Hamza atından inip o atı tutmak için yaklaşır. At kendisine yaklaşıldığını görünce hemen kış ayağı üzere gelip Hamza’yı altına alıp helak ede. O anda “Ey mübarek at, bu kadar yıldan beri aradığın, beklediğin adam ayağına geldi, muti olup ayağına baş koy.” sedası gelir. Ceng-i İshak bu sadayı işitince atasını bulmuş tay gibi gelip Hamza’nın ayağına yüzünü sürer. Hamza da şad olup yüzünden, gözünden öper. Boynunda bir levha vardır. Hamza alıp o levhayı okur. “Hamza bin Abdulmuttalip sensin ki bu ata sahip olasın ve kubbenin içinde bir sandık ve onun içinde halis at takımı vardır, açıp alasın ve senin boyuna uygun harp aletleri mevcuttur, onları da al. İşte bu ata binip çok gazalar ettikçe bize dua etmeyi unutma. Ben ki Hz. İshak idim. O ata binip çok gazalar ettim. Kapının anahtarı o kubbenin üst eşigindedir, alsın” der. Hamza kilidi alır, kubbenin kapısını açar, içeri girer, sandığı bulur Hz. İshak’ın tuğrasını alır, başına giyer ve Hz. İbrahim’in dastarını başına sarar. Hz. İshak’ın cebesini giyer kemerini kuşanır, kılıcını beline hamail kılar, siperini döşüne, gürzünü omuzuna vurur, atının eyerini, uyanını vurur arkasına süvar olur, bezirgân karasını yedeğine alır, mağaradan dışarı çıkar. Dışarıda o kavim gözetip bekliyordu. “Acaba o civan atı ne yaptı?” derken kendilerinin mâbudumuz dedikleri ata uyan urmuş, üzerine binmiş olarak dışarıya çıktığını görürler. Bunlar gördüklerinde feryat edip “Bre ne durursunuz mâbudumuz yolunda cümlemiz kırılırız” diyerek hemen atlarına binip yürürler. Hamza bunların durumlarını görünce nara atıp hemen İshak kılıcını çekip bunların içine dalar, rast geldiğine kılıç vurur, at ile arkasından gelenlerin hamlelerini menedip bir kılıç ile iki parça eyler. Bazen kılıç ve gürz ile bazen kılıç ve keman ile bazen de nize canistan ile cenk eyler.”

Yaşanan hadiseler Hamzanâme’de şöyle geçmektedir [9]:

[77a/16] Ammâ bu taraftan Hamza gitdikden sonra ‘Ömer de gelüp Hamza’yı bulamayup (17) gitdigin haber alup, Hamza’nuñ kullarıyla yola girüp Mekke şahrâlarında (18) arayup gezerken bir püşte üzerine çıkup öte cânibe bakup (19) gördiler ki bî-hadd asker cenk iderler. Bunlara yakın varup [77b/1] gördiler, Hamza bunları öyle kırar ki ancak olur. Bunlar da hemân tîğlerin (2) üryân idüp küffârûñ bir tarafından bunlar da başdılar tîği. İrişüp (3) Hamza’ya kafadâr olup kuşlukdan ikindi vakti olunca cenk itdiler. (4) Hamza Kâmûs’uñ bârgâhı önüne gelüp Kâmûs dâl-i tîğ olup Hamza’ya (5) bir tîğ urdı. Hamza men’ idüp la’îne nasıl bir tîğ urdı ki iki (6) pâre eyledi. Sâ’irleri ol hâli görüp kaçmağa yüz tutdılar. (7) Aşşam olunca ikisi bir yirde kalmadı, nâlân ü perişân oldılar. (8) Bu kadar mâl, hazîne bargâh u hârgâh dökülüp kaldı. Ol demde ‘Ömer (9) gelüp Hamza’ya buluşup gitdi. “Ey server nedür bu rahş ve libâs (10) kanda buldun?” didi. Hamza da nasıl bulup, bu kavim ile niçün cenk (11) itdigin nakl eyledi. ‘Ömer hazz eyledi. Ammâ bir de hazz itmedi. (12) “Bre benüm ne ‘aceb tîli’üm var. İşte Hamza’ya şâhib-kıranlık verildi, (13) gelüp zuhûr ideyor, işte ben de ‘ayyâr olsam gerek ‘ayyârlığa (14) müte’allık bir zâdem yok.” didi. Hele bunlardur sürüp bir mahalle geldiler. (15) Hamza bir iki kulların babası ‘Abdü’l-muttâlib’e gönderdi. Anlar da “İşte (16) ah vâl şöyle oldı” diyüp haber virdiler. ‘Abdü’l-muttâlib de şâd olup (17) cümle oğulların yanına alup, gelüp Hamza ile buluşup görüşdiler. (18) Üzerinde olan cenk libâsların ve rahşını görüp hayrân oldılar. (19) Hamza’ya tahsîn eylediler. Ba’de ol kırık biñ adamuñ mâlların alup [78a/1] Mekke’ye getürdiler. Bir mîkdârın Mekke fukarâsına virdiler ve Hamza’ya du’âlar eylediler. (2) Bundan böyle Hamza ve ‘Abdü’l-muttâlib sürüp hânelerine gelüp şafâda (3) oldılar. Ammâ bu haber bir gün şâh Nûşir-revân’a geldi, işidüp şafâ (4) eyledi. Dönüp Hâce-i Dâna’ya bakup eyitdi: “Ey Hâce bu Hamza (5) bu kadar yaşda ne ‘aceb erlikleri var.” didi. Hâce eyitdi: “Belî şâhum (6) Hamza cihân içre çok işler itse gerekdür.” didi. Velâkin Bahtek-i (7) la’in tıramayup eyitdi: “Ey Hâce ya şâhuñ bu kadar re’âyâsın (8) Hamza’ya kırdurmak münâsib midür?” didi. Hâce eyitdi: “Anlardan şâha (9) evvelâ ne mahsûl gelürdi, anlar lâ-mekân bir kavim idi, belki sâ’ir (10) re’âyâya bile ziyânları vardı, zîrâ bu kadar adamuñ ekinlerin şıgırlarına, koyunlarına (11) yidürürlerdi.” didi. Bahtek eyitdi: “Yâ ol biñ adamuñ malları (12) nice oldı?” didi. Hâce eyitdi: “Şâhuñ aña ne ihtiyâci var, Ka’be (13) ehli fukarâdur ve hem ol mâl Hamza’nuñ gâzâ malıdır, eger şâh tenezzül idüp (14) bir mektûb gönderirse cümlesin bunda gönderir.” didi. Ol (15) şâhuñ ihsân-dîde bendesidür.” didi. Şâh Bahtek-i azarladı, (16) “Sen karışma.” didi. Bahtek-i la’in gördi sözi geçmedi, sükût (17) eyledi. İşte bunlar da bunda ammâ bu taraftan Hamza çünkü Mekke’ye geldi, (18) herkes şafâsında oldılar.

* Hamza’nın ata binme ustalığının yanında özel atlara sahip olma merakı onu benz ersiz atla ilgili olayları yaşamasına imkan yaratmıştır. Bu bölümde yaşanan olaylar sahipkıran kavramına “geçmiş değerlere sahip çıkan ve onları geliştiren (kimse)” anlamını yüklemektedir.

4.7. Hz. Süleyman ve kızı Esma Perri’nin Hamza ile tanışması; uzun konuşmalar sonunda aralarında önemli yakınlaşmaların doğması ve gelecekleri ile ilgili planları

Hz. Süleyman Kaf sultanlarından bir şahın Tavus Şah Perri isimli kızını alır. Hz. Süleyman aleyhisselamın o banudan bir kızı olur. İsmi Esma Perri koyarlar. Yirmi yaşına gelince tahta geçip, şah olup Kaf’ın yedi kulle şahlarını kendine tabi kılar. Ziyade kuvvetli ve akıllı bir banudur. Taht üzerine oturup devler tahtını havadan getirip Süleyman gibi âlemi seyran edip gezerdi. Esma Perri’nin bir gün yolu Hicaz’a uğrar. Havadan giderken Mekke sahrasında Hamza’yı kulları ile birlikte şikar ederken görür. Yanında bulunan veziri Muallim-i Kaf’a “Bunlar kimdir?” der. Muallim-i Kaf “Buraya Hicaz derler,

Beni Adem'in kıblesidir, lakin bu şikar edenler bilmem kimlerdir?" diye söyler. Esmâ "Varın şunların birini bana getirin, haber sorayım." der. Varup Mukbil'i kapıp getirirler. Mukbil'in aklı gitmiştir, kendine gelince havada parlak bir taht üzerinde bir perinin oturduğunu görür. Muallim-i Kâf "Ey ademî, korkma, sana bir sualım var." der. Mukbil "Buyurun." diye cevap verir. Muallim-i Kâf "Sizin seyyidiniz kimdir?" Mukbil de Hamza'nın kim olduğunu bildirir. Esmâ Peri Muallim-i Kâf'a bakıp "Var şimdi bu civan ile Hamza'yı al da gel, kendi ile görüşelim." der. Muallim-i Kâf "N'ola" deyip birkaç peri ulularıyla Mukbil'i önlerine katıp Hamza'nın olduğu yere gelirler. Mukbil ileri gelip Hamza'ya "Server, bir peri şahı buradan geçerken sizleri görüp haber sormak için beni kapıp götürdüler. Ben de sizin halinizi anlattım. İşte o da vezirini gönderdi, sizi davet eder." deyince Muallim-i Kâf gelip Hamza'ya selam verir. Hamza da selamını kabul eder ve ikramda bulunur. Muallim-i Kâf "Gözüm nuru, sizlere sultan-ı Kâf selam ederler, sizin vasfınızı işitip sizlere âşık oldu. Teşrif buyursunlar yüzyüze görüşelim, ihtimaldir ki zamanla yine buluşuruz." der. Hamza da "N'ola, çünkü öyle bir şanı büyük sultan bizleri adam yerine koyup davet etmişler icabet gereklidir" deyip yerinden kalkıp gitmek isteyince Ömer-i Ayyar feryat edip "Arap, divane mi oldun, korkmaz mısın, devler seni görünce bir lokma ederler." der. Muallim-i Kâf "Bu kimdir?" diye sorar. Hamza da Ömer'i anlatır. Muallim-i Kâf Ömer'e "Korkma Ayyar devler senin adam olduğunu bilmezler, seni cinni sanarlar, yürü gidelim." der. Ömer-i Ayyar "Yok, ben gitmem, ya Hamza sen de gitme, sonra zarar görürsün." der. Hamza "Yazık sana sende hiç yürek yok imiş" deyip diğer kullar ile Muallim-i Kâf önlerine düşüp o taht üzerine gelirler. Hamza bakıp bir taht etrafında bir alay dev el kavuşturup dururlar. Kırk ayak merdiven ile çıkılır. Taht üzere Esmâ Peri cevherlere gark olmuş Hamza'yı görünce yerinden kalkıp "Buyurun" deyip taht üzerine yanına teklif eyler. Hamza da geçip oturur. Esmâ Peri Hamza'yı yakın görüp âşık olur. "Hoş geldin server." deyip Hamza'ya çok şirinlik eder. Hamza ise başını kaldırıp bakmaya hicap eder. Zira Hamza dünyadan bîhaber. Esmâ Peri Muallim-i Kâf'a "Ben bu civanı alıp Kâf'a götürürüm." der. Muallim-i Kâf razı olmaz. "Sabr eyle, bu Hamza yirmi yaşında Kâf'a gelip on sekiz yıl Kâf'ı gezip dolaşır, sonunda seni alır." der. Esmâ da teselli bulup biraz oturup Hamza ile işret edip Hamza'ya emsalsiz Kâf yâdigarları verir ve hem siyah "Kıtaş" adında bir at verir. "Server bu ata bizim aşkıma bin" der. Hamza da "N'ola, ziyade olsun şahım" deyip attan ziyade safa bulur. Mukbil alıp üzerine eyer uyun vurur Hamza yerinden kalkar Esmâ'yı selamlayıp ata süvar olur ve gider. Esmâ ah vah ederek kalkıp Kâf'a gelir gece gündüz gün sayardı.

İşte bunlar burada. Ama diğer taraftan Hamza bu tarz ile sürüp beri gelince Ömer-i Ayyar'ı görür. Karşı gelip "Arap, atı nereden buldun?" diye sorar. Hamza "İşte gör sultan-ı Kâf bana neler verdi, sen gelmedin." der. Ömer-i Ayyar gücenir "Ey bîvefa Arap, işte ben korkarım gitmeye, ya ne vardı benim için biraz nesne isteseydin olmaz mıydı?" der. Hamza "Ben cerrar değilim nasıl isteyeyim, o kereminden ne verdi ise aldı" deyip çıkarıp Ömer'e bir, iki, üç cevahir verdi. Ömer de sevinip tekrar barışılır. Sonra sürüp Mekke'ye gelirler. Abdülmuttalip o atı görünce "Nereden buldun?" diye sorar. Hamza da Esmâ ile buluştuğunu, kendine verdiği şeyleri söyler. Hamza'yı sevenler şad, sevmeyenler haz etmediler."

Esmâ Peri ile Hamza'nın sohbetlerinin orijinal metindeki anlatımı şöyledir [9]:

[80a/5] İşte bunlar da bunda ammâ (6) bu taraftan Hâzret-i Süleymân -'aleyhi's-selâm- Kâf sultânlarından bir şâhuñ (7) kızın almışdı. Nâmina Tâvus Şâh Perri dirlerdi. Hâzret-i Süleymân (8) 'aleyhi's-selâmuñ ol bânüdan bir kızı almışdı. Ol silsileden (9) erkek munkariz olmağla ol bânünuñ ismine Esmâ Perri dirlerdi. (10) Yigirmi yaşına varmışdı. Tahtta geçüp şâh olup Kâf'ıñ yedi (11) kulle şâhların kendüye tâbi' eyledi. Ziyâde kuvvetlü ve 'âkile bânü idi. (12) Taht üzere oturup dîvler tahtını ber-havâ üzere getirüp Süleymân- (13) vâri 'âlemi seyrân idüp gezerdi. Bir gün yolu Hicâz'a uğradı. (14) Havâdan giderken Mekke şâhrâsında Hamza'yı kullarıyla ve 'Ömer-i 'ayyâr (15) ile şikâr iderken Esmâ Perri havadan görüp yanında olan (16) vezîri Mu'allim-i Kâf'dan su'âl idüp "Bunlar kimlerdür?" didi. Mu'allim-i (17) Kâf eyitdi: "Buraya Hicâz dirler, Benî Âdemüñ kıblesidür, lâkin (18) bu şikâr idenler bilmem kimlerdür?" didi. Esmâ emr eyledi "Varın (19) şunların birini baña getirün haber şorayum" didi. Varup Mukbil'i [80b/1] kapup götürdiler. Mukbil'üñ 'aklı gitmişdi. Kendüye gelüp gördi ber-hevâ (2) bir muraşsa' taht üzerinde bir perî oturur. Mu'allim-i Kâf eyitdi: "Ey (3) ademî korğma saña bir su'âlimüz var." didi. Mukbil buyurun." didi. Mu'allim-i (4) Kâf eyitdi: "Sizüñ seyyidiñüz kimdür?" didi. Mukbil de Hamza'nuñ (5) kim idügin bildürdi. Esmâ Perî Mu'allim-i Kâf'a bakup "Var imdi (6) bu civân ile Hamza'yı al da gel, kendi ile görüşelüm." didi. (7) Mu'allim-i Kâf "N'ola" diyüp, Esmâ da emr eyledi. Dîvler tahtı bir püşte (8) üzerine indürüp ba'de Esmâ Perî emr eyledi. Mu'allim-i Kâf bir kaç peri (9) ulularıyla Mukbil'i önlerine katup Hamza olduğu yere geldiler. Mukbil (10) ilerü gelüp Hamza'ya eyitdi: "Server, bir perî şahı bundan gelüp (11) geçerken bizleri görüp haber şormak için beni kapup götürdiler. (12) Ben de sizüñ hâlinüzi haber virdüm. İşte ol da vezirüñ gönderdi (13) sizi da 'vet ider" dirken Mu'allim-i Kâf da gelüp Hamza'ya selâm virdi. (14) Hamza da 'aleyke alup ikrâm eyledi. Mu'allim-i Kâf eyitdi: "Gözüm nûri (15) sizlere sultân-ı Kâf selâm iderler, sizüñ vaşfuñuz işidüp (16) sizlere müştâk oldı. Teşrif buyursunlar dîdâr görüşelüm, (17) ihtimâldür ki rüzgâr ile gene birbirimüze buluşavuz." didi. Hamza da (18) "N'ola, çünkü öyle bir 'azîmüs-şân sultân bizleri adam yerine koyup (19) da 'vet itmişler icâbet lâzımdur." diyüp yerinden тұrup gitmek [81a/1] diledükde 'Ömer-i 'ayyâr feryâd idüp "'Arab divâne mi oldın, korğmaz mısın (2) divler seni gördükde bir lokma iderler." didi. Mu'allim-i Kâf "Bu kimdür?" (3) diyüp su'âl eyledi. Hamza da Ömer'i vaşf eyledi. Mu'allim-i Kâf Ömer'e eyitdi: (4) "Korğma 'ayyâr seni dîvler adam olduğun bilmezler, seni cinnî şanurlar (5) yûri gidelüm." didi. Ömer-i 'ayyâr "Yok ben gitmem yâ Hamza sen de gitme, (6) soñra zarar görürsin." didi. Hamza eyitdi: "Yazık saña sende hiç (7) yürek yok imiş" diyüp sâ'ir kullar ile Mu'allim-i Kâf önlerine düşüp (8) ol püşte üzerine geldiler. Hamza bakup gördi bir taht etrafında (9) bir alay dîvler dolayı olmuşlar el kavşurup тұrurlar. Kırk ayak (10) nerdibân ile

çıkılır. Taht üzere Esmâ Peri cevâhirlere gark olmuş (11) Hamza'yı göricek yerinden тұrup, "Buyurun" diyüp taht üzere (12) yanına teklîf eyledi. Hamza da geçüp oturdu. Esmâ Peri Hamza'yı (13) yakın görüp "aşık oldu. "Hış geldin server" diyüp Hamza'ya (14) vâfir şirînkârlık eyledi, eyledi ki kendüye meyl ide diyü. Hamza ise (15) başın kaldurup bakmağa hicâb ider idi, zîrâ Hamza dahı dünyâdan (16) bî-haber. Esmâ Peri dilince Mu'allim-i Kâf'a eyitdi: "Ben bu civânı alup (17) Kâf'a götürürüm." didi. Mu'allim-i Kâf râzî olmadı, şabr eyle bu Hamza (18) yigirmi yaşında Kâf'a gelüp on sekiz yıl Kâf'ı geşt ü güzâr ide- (19) cekdür "âkıbet seni alacaktır." didi. Esmâ da tesellî bulup biraz [81b/1] oturup Hamza ile 'işret idüp Hamza'ya bî-kıyâs Kâf yâdigârları (2) virdi ve hem siyâh "Kıtâz" nâmında bir rahş virüp eyitdi: "Server bu (3) rahşâ bizüm 'aşkumuza bin." didi. Hamza da "N'ola ziyâde olsun şâhum" (4) diyüp rahşdan ziyâde şafâ eyledi. Muḳbil alup üzerine eger uyan (5) urup, Hamza yerinden тұrup Esmâ'yı selâmlayup rahşâ sūvâr (6) olup gitdi. Esmâ âh vâh iderek, ḳalkup sürüp Kâf'a gelüp (7) gice gündüz gün şayardı. İşte bunlar da bunda. Ammâ bu ṭarafdan (8) Hamza bu ṭarz ile sürüp beri gelince Ömer-i 'ayyâr gördi. Ḳarşu (9) gelüp " 'Arab rahşı ḳanda buldun?" didi. Hamza eyitdi: "İşte gör (10) sulṭân-ı Kâf baña neler virdi, sen gelmedün." didi. Ömer-i 'ayyâr gücenüp (11) eyitdi: "Ey bî-vefâ 'arab işte ben ḳorḳarum gitmege yâ ne var idi (12) benüm için biraz nesne dilesen olmaz mı idi." didi. Hamza eyitdi: "(13) Ben cerrâr degilüm nasıl isteyeyim, ol gitdi kereminden ne virdi (14) ise aldık diyüp çıkarup Ömer'e bir, iki, üç cevâhir virdi. (15) Ömer de sevinüp tekrâr barışdılar. Ba'de sürüp Mekke'ye geldiler. (16) 'Abdü'l-muṭṭalib ol rahşı görüp ḳanda buldun diyü su'âl eyledi. (17) Hamza da Esmâ'ya buluşduğun, kendüye virdüğü şeyleri söyledi. (18) Hamza'yı sevenler şâd, sevmeyenler ḥazẓ itmediler.

* Hamza'nın isminin çok geniş bir coğrafyada bilindiği ve üstün meziyetleri sayesinde tabiatüstü varlıklar tarafından tanındığı bu bölümde geçen olaylardan anlaşılmaktadır. Yaşanan olaylar sahiplik kavramına "iyi özellikleri ile şöhrete kavuşmuş ve tabiatüstü varlıklarla bağlantısı olan (kimse)" anlamını yüklemektedir.

4.8. Ava çıkan Hamza'nın Hint'ten gelip Medayin'e giden kırk nefer bezirgânla karşılaşması. Bezirgânların bir bölük harami tarafından soyulmaları, Hamza'nın bunlara yardım etmesi, bezirgânların Medayin'e gelip Nuşirevan'a Hamza'nın kendilerine yaptığı iyilikleri anlatmaları; Nuşirevan'ın Hamza'ya ve babası Abdülmuttalib'e iyi davranışı, Ḳarûn-ı 'Acem'in Mekke'ye gelmesi, durumu 'Abdü'l-muṭṭalib'e haber vermesi, Hamza'ya hıl'atler giydirmesi, Hamza'nın Şaha dualar eylemesi, mektubu açıp okuyup çok safalar eylemesi. Üç gün sonra da Yemen'e dönmesi

"İşte bunlar da bunda. Yine bir gün Ömer ile Hamza avdan gelürken bir feryat sesi gelir. "Acaba ne oldu?" derken birkaç adam görünür. Hamza bunları görüp "Kimlersiniz ve niçin feryat edersiniz?" deyince "Server bizler kırk nefer bezirgânlarız, Hint'ten gelip Medayin'e giderken şu görünen püštenin ardında bir bölük haramiye rast geldik. Bizleri soyup yedi adamımızı öldürdüler kalanımız kaçtık, bütün malımızı aldılar." deyip ağlaşırlar. Hamza bunlara acıyıp o anda at sürüp o püštenin üzerine çıkar ve haramilerin aldıkları malları ortaya koyup pay ettiklerini görür. Hamza atından inip kolan verip tekrar ata binip sürüp bunlara yakın gelip erişir. Bunlar taze bir civanın ve atının süslü olduğunu görürler. "Bre bu civan bizim vasfımızı işitip öyle mi gelir, bizden pay mı ister?" derler. Hamza yaklaşıncı "Bre nâbekarlar böyle gariban bezirgânları vurup mallarını almak ne demektir?" der. Haramiler Hamza'yı gözlerine sallandırmazlar. Meger bunların başkanı Sarık Harami imiş. O hemen birine işaret edip "Var şu oğlanı tutup bana getir" der. O da Hamza'nın yanına gelip "Delikanlı gel seni Sarık Harami'ye götürüyüm, birkaç yıl yanında gezip haramilik yolunu öğrenir sen de giderek harami başı olursun." der. Hamza "Bre ne söyler bu lain, Sarık ne keltir ki ve sen ne itsin" deyince lain gazaba gelip "Vay bre nâbekar oğlan" deyip kol uzatıp bir eliyle Hamza'ya zor eyler. Hamza'yı yerinden ayıramaz. Hamza lainin başına bir müşt vurur ve parçalar. Sarık Harami o hali görünce "Gördünüz mü şu oğlan şöyle dilaveri helak eyledi." deyip diledi ki kendi meydana çıka. Kantur isimli bir harami atını sürüp kılıcını çekip servere bir kılıç vurur. Server bu lainin belinden kapıp kılıcını elinden alıp yine gider. Kılıç ile bir kılıç vurup iki parça eder. Sarık harami o durumu görüp diğerleri duramayıp atını sürüp Hamza'nın önünü kesip "Nâbekar nereden geldin, sen bu cengi nereden hasıl etdin?" der. Hamza "Lain bana Hamza derler tövbe eyle, yok derseni seni yok ederim." der. Sarık gazaba gelip servere bir gürz vurur. Server-i âlem bunun gürzünü tutup çekip elinden alıp yine kendine havale eyler. Başına rast gelip parçalar. Üç yüz harami o hali görüp Hamza'nın üzerine yürürler. Ömer de yukarıdan seyredirdi. "Hey medet, işte Hamza gitdi, bu kadar adama nasıl cevap verir" derken Hamza ansızın nara vurur. Ortalık türlü sadalar verir. Ömer-i Ayyar ve haramiler durduğu yerde şaşarlar. Hamza kılıcını çekip bunların içine girer. Meger o bezirgânlar Mekke'ye gelip haber verirler. Hamza'nın kulları ve karındaşları o araya gelip ulaştıklarında haramilerin bozulduğunu ve durmadan kaçtıklarını görürler. Bunlar da önlerini alıp kimilerini kırıp ve kimilerini esir ederler. Ömer de meger Hamza nara vurduḳça şaşır düşüp başını yarar. Haramilerin bozulduğunu görür. Hamza yanar ateş gibi gürleyip "Hay nâbekar Arap ne pek çağırırısın aklım aldın" deyip o da sapanını eline alıp kaçanların önünü alıp sapan taşı ile bunları kırmaya başlar. Sonra Mekke'den gelen serverler de gelip Hamza ile buluşup "Gazan mübarek ola server" deyip Haramilerin mallarını alıp bezirgânlara verir. Bezirgânlar "Al server bu mal senin olsun" derler. Hamza kabul etmez. Bezirgânlar dua ederek giderler. Sonra bunlar sürüp Mekke'ye gelip esir olan haramilerin cümlesini katl ederler. Dost düşman Hamza'ya dua ederler. İşte Hamza'nın namı dünyayı tutar."

Hamza'nın yardıma muhtaç insanlara yardıma koşmasının çarpıcı örneği orijinal metinde şöyledir [9]:

[83a/15] Ammâ bu ṭarafdan ol bâzergânlar (16) bir gün Medayin'e gelüp şâha buluşup hediyelerin virdiler. Ḥâce-i (17) Dānâ eyitdi: "Ey hâceler ḳandan gelirsîñüz, Ka'be'ye uğradıñız mı?" didi. (18) "Belî uğradık" diyüp, başlarına gelen ḥâlî

naql itdiler. Hamza ol üç yüz (19) hāramileri kırıp malların alıvırdığın naql itdiler. Şāh hāzz idüp [83b/1] eyitdi: “Ey hāce ya bizler Hamza’yı ne zamān görürüz?” didi. Hāce du’ā (2) idüp “Pādişāhum iki yıldan soñra hāk-i pāye gelür, dahı zuhūr idecek (3) kışşalar vardır, ol bunda bī-hūde gelmez, belki pādişāhuma bir (4) ‘azīm hīzmet idüp ol hünerlerden ‘aceb nām tātışıl itse (5) gerekdür.” didi. Şāh Nūşī’r-Revān “N’ola öyle olsun; ammā şimdi (6) Yemen şāhı Nu’mān Şāha bir adam ta’yīn eyle, hārācı göndersin (7) ve hem Hamza’ya dahı bir fāhıre hıl’at ve bir muḥabbetnāme yazup gönder, (8) göreyim anı er gibi olup öyle hārāmzādelerin hāqqından gelsin (9) ve hem bir yıllık ‘ulūfesin gönder, tuḥfeler ile Ömer’in ve gayrilerinüñ (9) ‘ulūfelerin virüñ.” didi. Hāce de Yemen şāhına bir emr yazup (11) ve bir mektüb da ‘Abdü’l-muṭṭalib’e ve Hamza’ya yazup beş yüz benām ‘Acem (12) pehlivānları ile gönderdi.

*Hamza’nın zorda kalan ve haksızlığa uğrayanların her zaman desteğine koştuğunu, bütün varlığını haksızlıklara karşı feda ettiğini gösteren olaylar, sahipkiran kavramına “**haksızlıklarla mücadele eden (kimse)**” anlamını yüklemektedir.

5. Sonuçlar

Hamzanāme eserinin başkahramanı Sahipkiran Hamza, Hz. Hamza’ya fiziki özellikleri bakımından çok benzemektedir. Ayrıca kahramanlığı, cesareti, sağlam bir inanca sahip oluşu cihetleriyle de iki Hamza birbirine çok yakın görülmektedir. Merakları ve zevkleri de aynıdır. Ava ilgi duymaları yönünden de birbirlerinden uzak değildirler. Ata binme ustalıkları ve meziyetli atın seçimi noktalarında Hamzanāme kahramanı daha temayüz etmiş gibidir. Sahipkiran Hamza’nın Hz. Hamza’dan tamamen ayrı düşen tarafı cin taifesiyle birlikte oluşudur. Yaşadığı coğrafyalar kısmi olarak aynı olmakla beraber eserin tamamı üzerinden düşünüldüğünde büyük fark karşımıza çıkmaktadır. Sahipkiran Hamza Kaf dağında bile yaşamıştır. Cinlerle evlenmiştir. Maddi aşk yolunda önemli gayretler sarf etmiştir. Nice ejderle, vahşi yaratıklarla mücadele etmiştir insanların güven ve emniyette olmaları için. Hz. Hamza’da bu çeşit durumlar görülmez. Müslüman oluşları ortak noktaları görünse de Hamzanāme kahramanı Hamza’nın Müslüman ve İslām kavramını çok az telaffuz ettiği iki şahsı ideal noktasından ayırmaktadır.

Hamzanāme eserinde Hamza’ya biçilen sahipkiran nitelikleri oldukça zengin ve çeşitlidir. Kahramanlık ve cesaretlilik sahipkırana yüklenen en baş niteliklerdir. Peşinden gelen ise ihtiyaç duyulan güven ve emniyetin sağlanmasına yakınlığıdır.

6. Yazar katkı beyanı

Çalışmanın yazımı, kurgulanması ve revizyonu Muhammet YELTEN tarafından yapılmıştır.

7. Etik kurul onayı ve çıkar çatışması beyanı

Makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Makalede herhangi bir kişi/kurum ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

8. Kaynaklar

- [1] Yelten M. “Hamza-nāme’nin Yeni Ciltleri ve Okunma Mekânları”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(9), 151-165, 2013.
- [2] Kurtulmuş Ş. *Müslüman olmadan önceki dönemde Hamza*. Editörler: Kurtulmuş Ş. Hz. Hamza, 10-12, İstanbul, Türkiye, Beyan Yayınları, 1984.
- [3] Eşref Edip. *Asr-ı Saadet*, 2. cilt, İstanbul, Türkiye, Sebilürreşad Neşriyatı, 1967.
- [4] Kurtulmuş Ş. *Hamza’nın müşriklere karşı savaşı*. Editörler: Kurtulmuş Ş. Hz. Hamza, 30, İstanbul, Türkiye, Beyan Yayınları, 1984.
- [5] Sezen L. *Halk Edebiyatında Hamza-nāmeler*. Ankara, Türkiye, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- [6] Köksal MA. *İslam Tarihi*. 3. cilt. İstanbul, Türkiye, İrfan Yayınevi, 1974.
- [7] *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. “Sâhipkiran”. İstanbul, Türkiye, Türkiye Diyanet Vakfı, 2019.
- [8] *Kubbealtı Lugatı*. “Sâhipkiran”. İstanbul, Türkiye, Kubbealtı Yayınları, 2010.
- [9] Hamzavî. *Hamza-nāme*. 1. cilt. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Nd. 2496.